

Młodzież a praca przymusowa w trakcie II wojny światowej

Autorzy i autorki

Rainer Buitkamp Gimnazjum im. Georga Büchnera w Seelze w Niemczech
Paweł Dudek Zespół Szkół Ponadpodstawowych Nr 1 w Radomsku w Polsce
Lada Polunina Państwowa Szkoła Nr 16 w Permie w Rosji
Elena Ushakova Gimnazjum Nr 3 w Mińsku w Białorusi
Lesia Volokh Liceum Nr 1 w Czornobaju w Ukrainie

Abstrakt

W trakcie lekcji uczniowie poznają historię przesiedleń podczas II wojny światowej. Poznają charakterystykę pracy przymusowej (zob. Załącznik II: Słownik) i wyzysku młodych osób. Zrozumieją, jak skomplikowane było życie w tych warunkach. Uczniowie będą analizować dokumenty, mapy i dane statystyczne. Zapoznają się też z fabularyzowanymi relacjami o pracy przymusowej, aby zobaczyć, jak temat ten jest prezentowany w kulturze i mediach. Następnie odbędzie się dyskusja, która pomoże uczniom zrozumieć, krytycznie ocenić i dokonać interpretacji przeanalizowanych informacji.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Podczas lekcji zostaną wykorzystywane różne materiały źródłowe. Na tym etapie edukacji uczniowie powinni być gotowi do pracy z tekstami, statystykami, mapami i nagraniami.
- Osoba prowadząca powinna pamiętać o utrzymaniu odpowiedniego tempa lekcji, aby nie zatrzymywać się zbyt długo na żadnym z etapów.

Pytanie kluczowe

Czy przekaz propagandowy odbiegał od życia młodych pracowników przymusowych?

Cel

Zrozumienie trudności związanych z przymusem pracy z dala od domu, a także różnych powodów, dla których ludzie stali się robotnikami przymusowymi.

Zadania

- Analiza źródeł
- Interpretacja filmu

Metody

Praca grupowa, burza mózgów, debata/dyskusja.

Wyposażenie

Projektor, komputer, karteczki samoprzylepne, arkusze do pracy grupowej.

Kolejność i czas trwania zadań

Część 1	Część 2	Część 3	Część 4
Wprowadzenie / przypomnienie informacji	Praca grupowa ze źródłami	Podsumowanie lekcji	Indywidualna refleksja / praca domowa
5 minut	30 minut	5 minut	5 minut

Szczegółowy plan lekcji

Część 1 Wprowadzenie / przypomnienie informacji

5 minut

Lekcja rozpoczyna się od krótkiego ćwiczenia. Celem jest zachęcenie uczniów do aktywnego udziału w lekcji.

Osoba prowadząca wskazuje na zapisany na tablicy temat zajęć – Młodzież a praca przymusowa w trakcie II wojny światowej – i zadaje pytanie uczniom: *o kim będziemy dzisiaj rozmawiać?* W ten sposób zwraca uwagę na to, że przedmiotem zajęć będzie los osób, które były w podobnym wieku co uczniowie.

Osoba prowadząca zadaje pytanie: *Co wiecie o pracy przymusowej? Dlaczego ludzie byli zmuszani do pracy w trakcie II wojny światowej?* Uczniowie podnoszą ręce i przedstawiają swoje przemyślenia.

Komentarz osoby prowadzącej do klasy:

Praca przymusowa odnosi się do wykonywania pracy pod groźbą kary. Centrum Dokumentacji Nazistowskiej Pracy Przymusowej w okresie nazistowskim w Schöneeweide szacuje, że co najmniej 26 milionów osób z państw okupowanych zostało poddanych pracy przymusowej w Niemczech.

Część 2 Praca grupowa ze źródłami

30 minut

Komentarz osoby prowadzącej do klasy:

W czasie wojny hitlerowskie Niemcy borykały się z brakiem pracowników w przemyśle i rolnictwie, który był związany z masową mobilizacją do armii. Mieszkańcy państw okupowanych stali się darmową siłą roboczą. Propaganda nazistowska głosiła, że praca dla okupantów prowadzi do lepszego życia.

Osoba prowadząca pyta uczniów: *jakie pytania mogli sobie zadawać młodzi ludzie, kiedy wyjeżdżali do Niemiec?* Po krótkiej dyskusji osoba prowadząca dzieli klasę na trzy grupy. Zadanie dla grupy pierwszej będzie prostsze niż dla grupy trzeciej.

I. Praca grupowa z fotografiami

Każda grupa analizuje trzy takie same zdjęcia. Osoba prowadząca informuje uczniów, że to fotografie propagandowe.

Pytania:

- Co widzisz na zdjęciach?
- Co je łączy?
- Jak myślisz, dlaczego zostały zrobione?
- Czy myślisz, że niektóre osoby mogły uwierzyć w przekaz tych zdjęć?

Zdjęcie 1

Niemieckie zdjęcia propagandowe dokumentujące rekrutację do pracy przymusowej

Zdjęcie 2

Zdjęcie 3

Autorstwo: Nieznane. Domena publiczna: [Instytut Zachodni w Poznaniu](#), [Archiwum II wojny światowej](#), I.Z.Dok.IV-52.

Grupy omawiają pytania, a następnie prezentują swoje wnioski. Osoba prowadząca powinna zachęcać do słuchania odpowiedzi innych uczniów i niepowtarzania tego, co zostało już powiedziane.

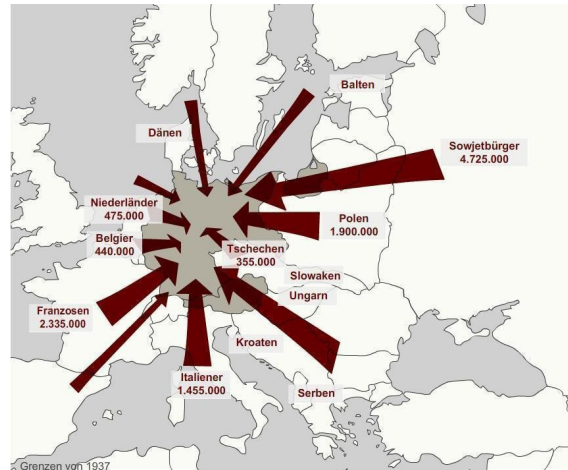
Komentarz osoby prowadzącej do klasy:

Różne okoliczności skłoniły młode osoby do podjęcia decyzji o wyjeździe do Niemiec. Część z nich została zastraszona przez władze okupacyjne, niektórzy uwierzyli propagandzie lub postanowili zaryzykować. Wiele osób zostało do tego zmuszonych. Większość robotników wyjechała w ciągu pierwszego półrocza wojny. W latach 1943 i 1944 wywożono ludzi na roboty w ramach masowych akcji wysiedleńczych, szczególnie z terenów, na których działały oddziały partyzanckie.

II. Praca grupowa z mapami

Wszystkie grupy pracują z mapami, ale otrzymują inne pytania. Zestaw najłatwiejszych pytań jest dla grupy nr 1 a najtrudniejszych dla grupy numer 3.

Mapa pokazująca kraje pochodzenia robotników przymusowych, którzy zostali wysłani do Niemiec w trakcie II wojny światowej

Autorstwo: nieznane. Domena publiczna: Zwangsarbeit-Archiv / Freie Universität Berlin.

Grupa nr 1

Z których państw (patrz Załącznik II: Słownik) i ile osób wywieziono do pracy przymusowej w Niemczech?

Grupa nr 2

Porównaj, z jakich części Europy pochodzili pracownicy przymusowi (północna, południowa, zachodnia i wschodnia) i zastanów się, z czego mogły wynikać różnice.

Grupa nr 3

Jakie istotne informacje zostały pominięte na mapie?

Po zakończeniu dyskusji w grupach uczniowie prezentują przed klasą wnioski, do których doszli.

Komentarz nauczyciela do klasy (o ile nie brakuje na to czasu):

Generalny Plan Wschodni (patrz Załącznik II: Słownik), opracowany w nazistowskich Niemczech przed atakiem na Związek Radziecki, przewidywał eksterminację całych grup ludzi. Ten sam dokument określał prawne, ekonomiczne i terytorialne podstawy transformacji Europy Wschodniej. Naziści planowali wywieźć ok. 31 mln ludzi z terytorium Polski i zachodniej części Związku Radzieckiego (zachodnia Ukraina, Białoruś, Litwa, Łotwa i Estonia) na przestrzeni 30 lat. Planowali także skolonizować „przestrzeń życiową” na Wschodzie, stosując brutalne metody, aby zmniejszyć liczbę miejscowej ludności. Całe grupy narodowościowe zostały zmuszone do przesiedleń. Osoba ze Wschodu, która została przymusowo wysłana do pracy w Niemczech, była nazywana Ostarbeiter. Główną grupą docelową była młodzież do 16 roku życia. 30 procent z nich było w wieku 12-14 lat. W listopadzie 1943 roku limit wieku został obniżony i wyjechać mogły także dzieci mające 10 lat.

Źródło: The Borgen Project, 10 Facts about Nazi's Germany Generalplan Ost, <https://bit.ly/3z0OwCx> (EN) and Звезда, Остарбайтеры, <https://bit.ly/3qvRACI> (RU), ostatni dostęp: 27.12.21

III. Praca grupowa z materiałem audiowizualnym

Osoba prowadząca prezentuje uczniom film o Walerianie Wróblu, polskim szesnastolatku, który pracował na farmie w okolicy Bremy (patrz Załącznik II: Słownik za biografię). Grupy odpowiadają na pytania, które nawiązują do filmu.

Tęsknota Waleriana Wróbla (1991), reżyser Rolf Schuebel - <https://youtu.be/SnX4F7Xnw6U>

Pytania dla grup:

Grupa nr 1

- 1 Podsumuj, o czym opowiada film.
- 2 Opisz, gdzie rozgrywa się akcja filmu.

Grupa nr 2

- 1 Opisz cechy postaci z filmu.
- 2 Zastanów się, jakie były zachowania i stan emocjonalny Waleriana. O czym mógł myśleć?

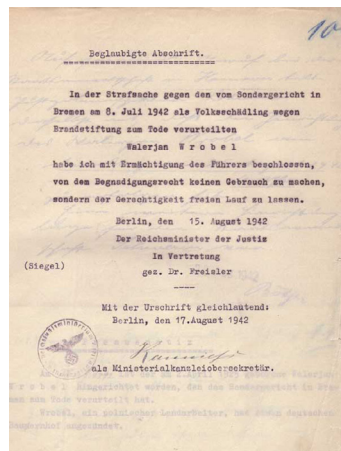
Grupa nr 3

- 1 Zwracając uwagę na ubiór Waleriana Wróbla, symbole na strojach, wyposażenie domu, czy jesteś w stanie określić jego status społeczny? Pamiętaj o emocjach, jakie wyrażały postaci w filmie.
- 2 Jak myślisz, dlaczego twórcy filmu zdecydowali się podjąć ten temat?

Po obejrzeniu filmu i dyskusji w grupach uczniowie prezentują przed klasą odpowiedzi na zadane pytania.

IV. Praca grupowa z źródłami pierwotnymi (o ile nie brakuje czasu; zadanie może też być pracą domową).

Osoba prowadząca prezentuje dokument na ekranie i daje każdej z grup tłumaczenie (patrz Załącznik V). Uczniowie powinni przeczytać materiał źródłowy, a osoba prowadząca powinna podkreślić, że dokument jest związany z historią chłopca z filmu. Niektóre terminy z dokumentu będą wymagały wytłumaczenia, w szczególności Volksschädling (szkodnik narodu; pojęcie dehumanizujące).

Odrzucenie prośby Waleriana Wróbla o łaskę podpisane przez Rolanda Freislera, 15 sierpnia 1942 roku.

Autorstwo: Reichsminister der Justiz.
Domena publiczna: [Wikimedia](#)

Pytanie do uczniów: *Jakie wnioski nasuwają wam się po przeanalizowaniu dokumentu?*

Część 3 Podsumowanie lekcji

5 minut

Podsumowanie:

Praca przymusowa istnieje nawet we współczesnym świecie. Dlatego zrozumienie wydarzeń z przeszłości może nam pomóc w rozwiązywaniu obecnych problemów. Los młodych ludzi zmuszanych do pracy w Niemczech był tragiczny. Wiele ofiar pracy przymusowej zeznało, że po powrocie do domu zarzucano im, że wojnę spędzili w lepszych warunkach, pracując w III Rzeszy.

Pytanie do uczniów: *Jakie wnioski dla siebie możemy wyciągnąć z wiadomości, o których dowiedzieliśmy się na dzisiejszej lekcji?*

Słowo na zakończenie zajęć:

Gdziekolwiek się urodziła, mieszkała lub pracowała. Bez względu na narodowość. Każda osoba, która została zmuszona do pracy w III Rzeszy, powinna być uznana przez społeczeństwo za ofiarę wojny.

Część 4 Indywidualna refleksja / praca domowa

5 minut

Pytanie dla uczniów: *Czy ta lekcja spełniła twoje oczekiwania? Czy jesteś zadowolona/y z pracy własnej i swojej grupy?*

Nieobowiązkowe zadanie domowe: Zainteresowani uczniowie mogą obejrzeć wywiady z robotnikami przymusowymi z różnych krajów. Korzystając z tych wspomnień, mogą spróbować odpowiedzieć na pytanie: „Jak wyglądało życie młodego robotnika przymusowego podczas II wojny światowej?”.

Link do strony: <https://www.zwangsarbeit-archiv.de/en/index.html>

Załącznik I

Praca z fotografiami i filmem

I. Rekomendacje metodologiczne dla pracy z filmem:

Osoba prowadząca powinna:

- 1 zwrócić uwagę uczniów na fabułę, postacie, ubiór głównego bohatera, symbole na ubiorze, wyposażenie domu;
- 2 zachęcać uczniów do obserwowania emocji bohaterów i oceny ich zachowań;
- 3 pomóc uczniom w określeniu czasu, w którym rozgrywa się akcja filmu;
- 4 poprosić uczniów, aby zastanowili się, w jakim stopniu fabuła filmu odnosi się do prawdziwych wydarzeń;
- 5 zachęcić uczniów, aby zastanowili się, jak muzyka wpływa na ich postrzeganie scen w filmie.

II. Rekomendacje metodologiczne dla pracy z fotografiami:

Osoba prowadząca powinna:

- 1 zacząć od najprostszej fotografii;
- 2 poprosić uczniów o opisanie i przeanalizowanie tego, co lub kto jest przedstawiony na fotografii;
- 3 zwrócić uwagę uczniów na napisy i znaki;
- 4 zachęcić uczniów do rozważenia, kto mógł wykonać zdjęcie i w jakim celu;
- 5 rozważyć przedmioty, które przyciągają uwagę na zdjęciu;
- 6 poprosić uczniów o zastanowienie się nad tym, co na fotografii pozostaje nieznanne.

III. Kluczowe pytania dla analizy zdjęć:

- 1 Co jest przedstawione na fotografii? Zwróć uwagę na podpisy.
- 2 Jakie osoby są przedstawione na fotografii? Jak mogą być ze sobą związane?
- 3 Kiedy zdjęcie zostało zrobione?
- 4 Jakemu celowi miała służyć fotografia? (np. dziennikarski, sentymentalny).

Załącznik II: Słownik

1 praca przymusowa w III Rzeszy – wykonywanie pracy pod groźbą kary w nazistowskich Niemczech;

2 deportować, deportowana/y, deportacja – przymusowe przesiedlenie, zesłanie skazanego do odległego, izolowanego miejsca, połączone z częściowym lub całkowitym ograniczeniem wolności;

3 Generalplan Ost (GPO, Generalny Plan Wschodni) – program konsolidacji rządów III Rzeszy w Europie Wschodniej, który przewidywał przymusowe wysiedlenia (do 75–85 proc. ludności) z mieszkańców Polski i zachodniej części ZSRR i osiedlenie ich w zachodniej Syberii, północnym Kaukazie i Ameryce Południowej. Ten plan kolonizacji i germanizacji ziem wschodnich został opracowany na podstawie narodowosocjalistycznej doktryny rasowej, tj. aryjskiej rasy panów i innych ras uznawanych za podrzędne, a także koncepcji „przestrzeni życiowej” (Lebensraum). Heinrich Himmler, Reichsführer SS i Komisarz Rzeszy do spraw Umocnienia Niemieckości (Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums) był odpowiedzialny za przesiedlenia na Wschód. Plan miał trwać 30 lat i rozpocząć się po zwycięstwie Rzeszy w wojnie ze Związkiem Radzieckim. W 1943 roku prace nad nim zostały ostatecznie zatrzymane.

Źródło: Wikipedia, Generalplan Ost, <https://bit.ly/2FFeWxO>, ostatnia wizyta 27.12.21

4. Walerian Wróbel (w dokumentacji nazistowskiej: Walerjan Wrobel; urodzony 2 kwietnia 1925 roku w Falkowie; zamordowany 25 sierpnia 1942 roku w Hamburgu) był polskim robotnikiem przymusowym, który został poddany karze śmierci w wieku 17 lat. Był najstarszy z trójki rodzeństwa i wychował się na gospodarstwie rolnym w Falkowie (dzisiejsze województwo świętokrzyskie). Niedługo po ukończeniu szesnastego roku życia, w kwietniu 1941 roku, został wysłany przez Niemców do Bremy, gdzie pracował na roli. 19 kwietnia został wysłany do gospodarstwa we wsi Lesum. Mając nadzieję, że za karę zostanie odesłany do domu, 29 kwietnia podpalił stos siana w stodole. Pożar został szybko zauważony i ugaszony, nie powodując żadnych szkód. Mimo to podpalenie zgłoszono policji. Po przesłuchaniu został 2 maja aresztowany przez Gestapo. 28 czerwca osadzono go w obozie koncentracyjnym Neuengamme. Przydzielono go tam do tak zwanego Elbkommando (Grupa Łabska) i w jego składzie w ciągu następnego miesiąca musiał ciężko pracować przy budowie 600-metrowego bocznego kanału w Neuengamme pomiędzy obozem a Dove Elbe (boczne ramie Łaby) oraz następnie przy poszerzaniu Dove Elbe. Więźniowie musieli tam pracować po 12 godzin dziennie w bardzo trudnych warunkach, często po pas w mule. Wielu z nich zmarło z wycieńczenia. W tym czasie zaprzyjaźnił się z o dwa lata starszym Michałem Piotrowskim, który po wojnie wspominał: Walerek był bardzo młody, bardzo naiwny. I nie miał też żadnego doświadczenia. Taki naiwny: Jak mu powiesz: to i to to prawda, albo że w obozie jest tak i tak – to on w to natychmiast uwierzy. On wierzył we wszystko. Tacy w obozie mają ciężko, bardzo ciężko. Tam trzeba być brutalnym, a nie naiwnym, a Walerek zawsze był naiwny, bardzo naiwny. Ciągłe opowiadał o rodzicach, o siostrze, o szkole.

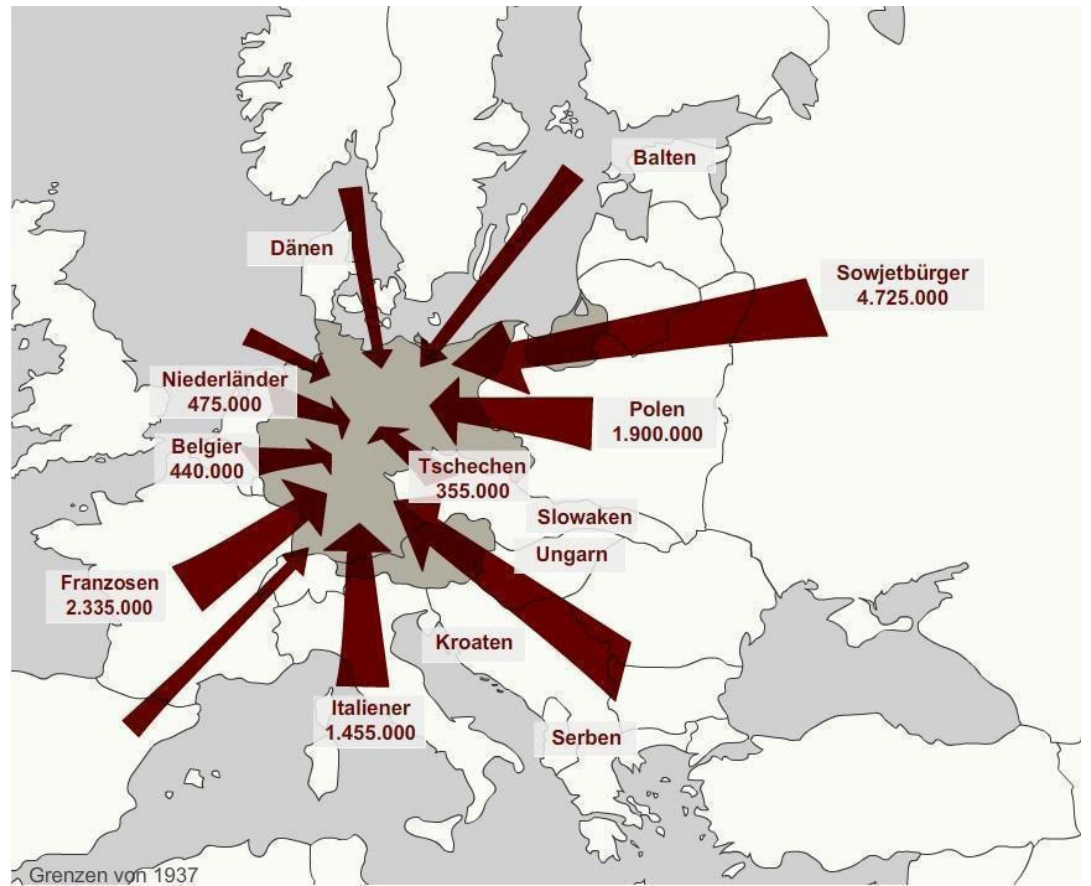
Źródło: Wikipedia, Walerian Wróbel, <https://bit.ly/3qrdveu>, ostatnia wizyta 27.12.21

Załącznik III: Handout 1

Załącznik IV: Handout 2

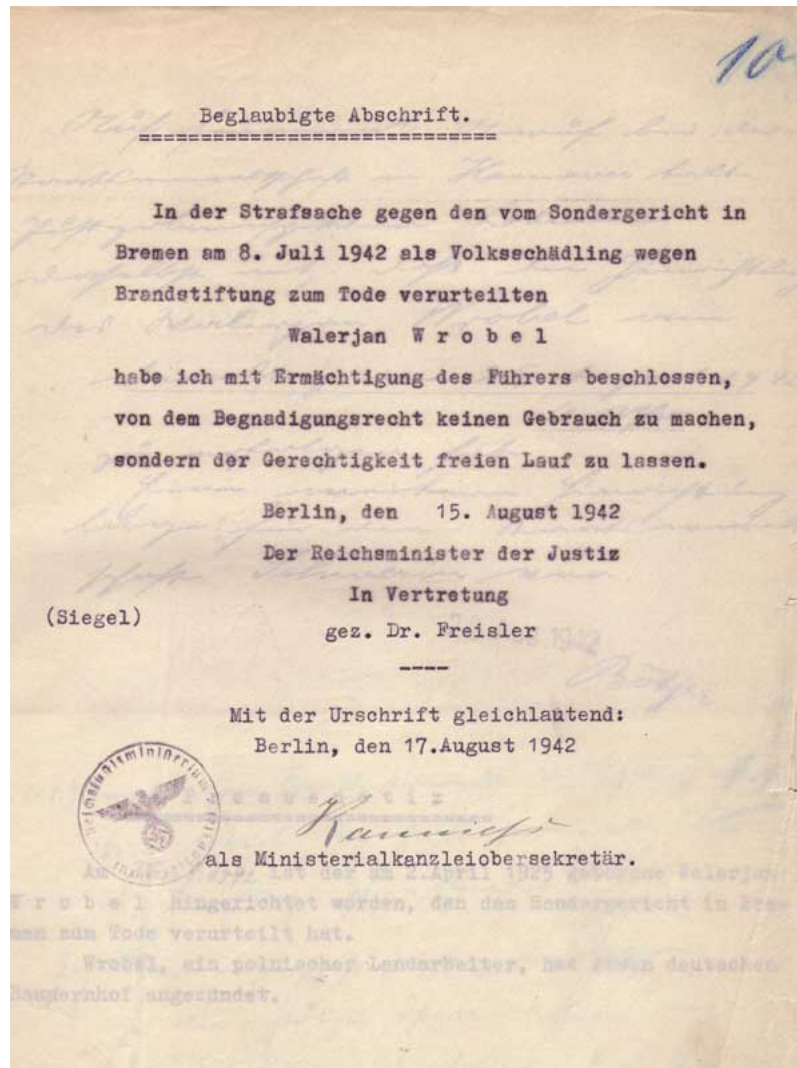

Tłumaczenie (w kolejności zgodnej z ruchem wskazówek zegara):

Estońscy, Łotysze i Litwini; obywatele ZSRR; Polacy; Czesi; Słowacy; Węgrzy; Serbowie; Chorwaci; Włosi; Francuzi; Belgowie; Holendrzy; Duńczycy.

Załącznik V: Handout 3

Tłumaczenie:

Uwierzytelniony odpis

W sprawie przeciwko Volksschädling, który został skazany za podpalenie na śmierć przez sąd w Bremie 8 lipca 1942 roku,

Walerianowi Wróblowi,

z upoważnienia Wodza, zdecydowałem nie skorzystać z prawa łaski, lecz pozwolić działać sprawiedliwości.

Berlin, 15 sierpnia 1942 roku

Ministerstwo Sprawiedliwości Rzeszy

Podpisane przez dr Freislera

